

М. П. Требін, доктор філософських наук, професор

СУЧАСНИЙ СВІТ І ЙОГО ВІЙНИ

Ретроспективний погляд на еволюцію військового мистецтва показує, що траєкторія його розвитку являє собою освоєння простору, що розширюється, в якому ведеться збройна боротьба. До основних тенденцій сучасної збройної боротьби можна віднести: розширення просторового континууму воєнних дій; створення і зростаюче використання інформаційного континууму; зміну логіко-часової побудови збройної боротьби; посилення дедуктивних і ослаблення індуктивних зв'язків і відносин збройної боротьби; організацію і ведення збройної боротьби в реальному масштабі часу; збільшення розриву в можливостях засобів ураження та захисту.

Ключові слова: війна, збройна боротьба, інформаційне протиборство, інформаційна зброя, високоточна зброя, бойова підготовка.

Актуальність проблеми. Війна була, є і буде в досяжному майбутньому сумною складовою людського розвитку. Із часів глибокої давнини тягнеться до нас річка лих, породжених війнами і збройними конфліктами. Змінюються часи, але незмінним компонентом людського буття залишається війна. За підрахунками вчених, за останні п'ятдесят шість століть відбулося близько 14 500 війн, у яких загинуло понад 3,6 млрд людей [1, с. 96]. Останні події 2014–2016 рр. свідчать про те, що і Україну не обминули воєнні дії, навіть якщо вони називаються Антитерористичною операцією. Війна є війна.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Зусиллями багатьох мислителів з давніх часів (Сунь-Цзи, У-Цзи, Геракліт, Аппіан, Флавій Вегетій Ренат), Відродження (Н. Макіавеллі), Нового часу (К. фон Клаузевіц, А. Жоміні) і до сучасності (Б. Александер, М. Гаресєв, Х. Гофмайстер, М. Дейві, М. ван Кревельд, В. Сліпченко, Е. Тоффлер тощо) були виявлені, описані та обгрун-

товані сутнісні ознаки війни, її закони, мінливі зміст і форми. Але людство знову звертається до осмислення феномену війни, бажає усвідомити її особливості в майбутньому, щоб відповідним чином підготуватися до неї завдяки розбудові збройних сил.

Мета статті – розкрити характерні риси війн першої половини ХХІ ст. і напрями військового будівництва.

Виклад основного матеріалу. Детермінантою військового будівництва держави є стан і вдосконалювання зброї та військової техніки. Саме збройна боротьба визначає напрями проектування, створення і виробництва основних зразків озброєння та військової техніки, що будуть найефективніше вирішувати завдання, які виникають перед збройними силами в ході виконання їх функціонального призначення. Людство мріяло про мир, однак увійшло в III тисячоліття з війнами та воєнними конфліктами. Звільнитися від них у наступному столітті мало ймовірно. Тому практично всі країни світу й утримують могутні збройні сили, готові до воєнних дій.

Історично склалося так, що військовому керівництву постійно дорікають у тому, що воно завжди готується до минулої війни. Подолати цей недолік можна, виходячи з двох домінант: характеру військово-технічної революції, що відбувається, і сучасних тенденцій збройної боротьби. У табл. 1 наведено аналіз військово-технічних революцій (ВТР), які пережив і переживає світ, що пов'язані з переходом від війн п'ятого покоління до війн шостого покоління [1, с. 118–120; 2]. Майбутні війни шостого покоління змушують зовсім по-іншому оцінювати військовий потенціал країн та їх бойову міць, у майбутньому при їх оцінці необхідно враховувати наявність насамперед сучасних видів озброєння, особливо бойових систем, і можливість їм протидіяти, оскільки саме їх перевага може знецінити значну перевагу звичайних типів озброєння. Саме абсолютна перевага багатонаціональних сил у високоточній зброї (ВТЗ) (наявність крилатих ракет морського базування «Tomahawk», зенітно-ракетних комплексів (ЗРК) «Patriot», космічних систем розвідки, цілевказівки та навігації, перевага у сучасних типах літаків (13:1), бойових вертольотах (16:1), новітніх танках (4,3:1)) нейтралізувала перевагу іракської армії за кількістю дивізій (65 проти 16), гармат і мінометів (8300:4000) та іншого традиційного (застарілого) озброєння і визначила «однобічний» характер бойових дій.

ВТР, пов'язана з переходом до війн шостого покоління, значно детермінує тенденції збройної боротьби, що будуть домінувати в недалекому майбутньому і вимагають відповідних зразків озброєння та військової техніки. Провідною тенденцією в розвитку збройної боротьби є використання ВТЗ. Перший досвід її застосування був отриманий армією США в ході війни у В'єтнамі,

де літаки F-4D керованими авіаційними бомбами (КАБ) зруйнували з першого вильоту два мости через річку Ялудзян. Удари по них завдавалися і раніше, на що було витрачено (на кожний міст) понад 4000 звичайних фугасних бомб і некерованих ракет, але вони продовжували функціонувати. Такі результати вразили і змусили воєнну промисловість усіх країн світу активно включитися у створення нових зразків ВТЗ.

Т а б л и ц я 1

Порівняльна характеристика війн п'ятого і шостого покоління

Порівняльний параметр	Війна п'ятого покоління	Війна шостого покоління
Бойова техніка – лідер військово-технічного розвитку	Ракетно-ядерна зброя	Високоточна зброя (ВТЗ)
Системоутворюючий елемент військово-технічної системи	Засіб ураження – ядерний (термоядерний) заряд	Засіб управління – система управління і зв'язку
Енергія, на використанні якої заснована дія засобів бойового ураження	Енергія ядерного вибуху	Енергія хімічного вибуху (порохових зарядів); енергія радіоелектронного випромінювання (НВЧ-зброя)
Нові види бойових дій	Ядерний удар, хімічний і біологічний напад	Електронно-променевої бій, роботизований бій, радіоелектронний удар
Головні бойові характеристики зброї	Потужність заряду, площа ураження	Адресність і точність ураження
Об'єкти ураження	Промислові центри, міста, великі маси військ	Центри політичного, державного управління; центри управління військами; пускові установки МБР, аеродроми, склади зброї
Технічні засоби зв'язку та управління	Електро- і радіозв'язок; ЕОМ перших трьох поколінь	Комп'ютери четвертого-п'ятого покоління; системи штучного інтелекту; інформаційні мережі; космічний зв'язок

Закінчення табл. 1

Порівняльний параметр	Війна п'ятого покоління	Війна шостого покоління
Військово-політичне застосування лідерів військово-технічного розвитку	Ракетно-ядерна зброя як засіб стримування і залякування; реальне бойове застосування, здатне викликати всепланетну катастрофу	ВТЗ знову вводить збройну боротьбу до «раціональних» засобів політики. Можливе досягнення політичних цілей засобами збройної боротьби
Провідна технологічна парадигма військового виробництва	Комплексне машинізоване потокове машинобудування	Гнучкі інформаційні немеханічні технології
Місце провідних промислових технологій	У військовому виробництві	У цивільному промисловому виробництві
Адекватний спосіб комплектування армії	Загальний військовий обов'язок	Добровільний спосіб вступу до військової служби
Технічна основа бойової підготовки	Натурні зразки військової техніки	Засоби програмованого індивідуального навчання на основі мікропроцесорів; моделюючі установки
Головна функція, що упредметнюється на новій технічній основі	Бойового ураження, бойової доставки	Бойового управління
Базові напрями технологічної основи озброєння	Атомна енергія, електроніка, ЕОМ	Мікроелектроніка, інформатика, робототехніка, біотехнологія
Зміст мобілізаційного технічного потенціалу	Наявні запаси озброєння	Наявність сучасних військових технологій і можливість на цій основі швидкого розгортання військового виробництва

Через 19 років в операції «Буря в пустелі» тільки британські ВПС використали понад 1000 КАБ. Стратегічні бомбардувальники США зробили 35 пусків керованих ракет по найважливіших об'єктах Іраку. Через сім років в операції «Ліс пустелі» щодоби використовувалося понад 250 високоточних боеприпасів, з них 90 крилатих ракет (КР) повітряного базування.

Відбулося також збільшення масштабів використання безпілотних літальних засобів у ході вогневого ураження супротивника. Якщо в операції «Буря в пустелі» співвідношення пусків КР і літако-вильотів становило 1:10 в одному ударі, то в операції «Лис пустелі» воно доходило до 1:1,3. Із 555 ударів по об'єктах іракської сторони в ході операції «Лис пустелі» 80% успішних уражень було здійснено із застосуванням ВТЗ [3, с. 68–69]. У ході операції проти Югославії у 1999 р. країни НАТО так само активно застосовували ВТЗ (приблизно 90% усіх авіаційних засобів ураження). За допомогою застосування ВТЗ була досягнута висока точність вибіркових ударів по неконтрастних цілях, наприклад окремих будинках МВС, штабу ВПС та інших об'єктах, на тлі житлових масивів Белграда [4, с. 72]. Відповідно до розрахунків американських експертів, кількість літако-вильотів, необхідних для ураження мало-мірних об'єктів ВТЗ, скорочується в 4–5 разів порівняно із застосуванням некерованих засобів ураження [5, с. 27].

Ретроспективний погляд на еволюцію військового мистецтва показує, що траєкторія його розвитку являє собою освоєння простору, що розширюється, в якому ведеться збройна боротьба: від стратегії генерального бою в одній точці в епоху наполеонівських воєн і лінійної стратегії у другій половині XIX – на початку XX ст. до глибокої операції на континентальному театрі воєнних дій (ТВД) напередодні та в роки Другої світової війни і далі до об'ємної (повітряно-космічної, повітряно-наземної і наземно-морської) операції на початку XXI ст.

Однією з основних тенденцій збройної боротьби стає зростання значення інформаційного континууму. Елвін і Хайді Тоффлери у книзі «Війна і анти-війна» стверджують, що важливою складовою війн XXI ст. буде інформаційне протиборство. Це обумовлено тим, що на сучасному етапі розвитку цивілізації інформація стала відігравати ключову роль у функціонуванні суспільних і державних інститутів та житті кожної людини. Інформатизація веде до створення єдиного світового інформаційного простору, в межах якого здійснюються виробництво, нагромадження, обробка, збереження і обмін інформацією між суб'єктами цього простору – людьми, організаціями, державами. Цілком очевидно, що можливості швидкого обміну політичною, економічною, духовною, науково-технічною та іншою інформацією, застосування нових інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя і особливо у виробництві й управлінні є безсумнівним благом. Подібно до того, як швидке промислове зростання створило загрозу екології Землі, а успіхи ядерної фізики спричинили небезпеку ядерної війни, так і інформатизація може стати джерелом цілої низки проблем.

Основою інформатизації тієї чи іншої країни є її економічна база, ступінь засвоєння, виробництва і розвитку нових технологій, загальноосвітній рівень

населення. Формується якісно нова сфера – інформаційна, що має істотні відмінності, які кардинально виділяють її із системи інших компонентів навколишнього середовища, – це невичерпність і наповненість інфоресурсів, можливість їх швидкого копіювання, переміщення у великих обсягах практично без втрат з високою швидкістю і на величезні відстані, компактність джерел і носіїв інформації, миттєва, але безкровна реакція (відгук) інфосфери на важко ідентифікований (стосовно джерел) вплив та ін. [6, с. 50]. Ця сфера буття стає дуже привабливою для впливу на інші суб'єкти світового співтовариства в ім'я забезпечення власних інтересів. Тому сьогодні досить багато говорять про інформаційне протиборство, інформаційну війну.

На основі аналізу концепцій інформаційної війни за видами збройних сил Об'єднаний комітет начальників штабів США ухвалив документ «Загальні погляди на період до 2010 року» (Joint Vision 2010), у якому розробив концепцію інформаційної війни. До елементів інформаційної війни американські фахівці віднесли: добування розвідувальної інформації, дезінформування, психологічні операції, фізичне руйнування інформаційних ресурсів супротивника (у тому числі і з використанням електромагнітного впливу), напади (фізичні, електронні) на його інформаційну структуру, зараження комп'ютерними вірусами його обчислювальних мереж і систем, проникнення в інформаційні мережі тощо, а також відповідні заходи протидії для захисту власних інформаційних ресурсів.

Погляди на організацію та ведення інформаційного протиборства силами і засобами Збройних сил США відображено в польових статутах і директивах військового відомства (FM 90–2: Battlefield Deception; Joint Pub 3–53: Joint Doctrine for Military Deception; FM 33–1: Psychological Operations; Joint Pub 3–53: Doctrine for Psychological Operations та ін). У серпні 1996 р. командування бойової підготовки і розвитку сухопутних військ США видало польовий статут FM 100–6 «Інформаційні операції», в якому представлено доктринальні основи і сформульовано основні принципи використання інформації в умовах бойових дій. Стрижнем статуту FM 100–6 є так звана боротьба із системами управління (C²W – Command and Control Warfare). Аналогічні заходи передбачені сьогодні більшістю країн світу.

Характер розвитку засобів збройної боротьби, похідна від їх можливостей організація ведення бойових дій у сучасних умовах свідчать про те, що армії багатьох країн світу сьогодні мають на озброєнні якісно нову зброю – інформаційну і готові до ведення зовсім нового виду війни – інформаційної війни. Так, за даними міністерства енергетики і Агентства національної безпеки США, в наш час понад 120 країн готові до проведення такого виду воєн (наступального або оборонного характеру) [17, с. 117]. У доповіді Об'єднаної

комісії з безпеки, створеної за розпорядженням міністра оборони США і директора ЦРУ в червні 1993 р., яка завершила свою роботу в лютому 1994 р., говорилося: «Вже визнано, що мережі передачі даних перетворюються на поле битви майбутнього. Інформаційна зброя, стратегію і тактику застосування якої ще необхідно ретельно розробити, буде використовуватися з “електронними швидкостями” при обороні і нападі. Інформаційні технології дозволять забезпечити розв’язання геополітичних криз, не роблячи жодного пострілу. Наша політика забезпечення національної безпеки і процедури її реалізації повинні бути спрямовані на захист наших можливостей щодо ведення інформаційних воєн і створення всіх необхідних умов для заборони протидіючим США державам вести такі війни...» [8]. Усе це свідчить про те, що саме насильство, яке трактується як дія, спрямована на навмисне завдання збитку суб’єктам дії чи речам або знищення останніх, у сучасних умовах створює можливість не переходити до фази знищення, а зупинитися на фазі завдання збитку. Саме інформаційна зброя, яка за своєю сутністю не є засобом фізичного насильства над особистістю, здатна «запускати» могутні матеріально-енергетичні процеси і керувати ними в ім’я досягнення кінцевої мети війни. Сутність впливу інформації саме і полягає в її здатності «запускати» і контролювати матеріально-енергетичні процеси, параметри яких на багато порядків вищі за саму інформацію. Хоч інформація не є засобом фізичного знищення збройних сил, військово-економічного потенціалу супротивника, вона, проте, є засобом насильства, що може призвести до досягнення перемоги над ворогом, тобто досягнення мети війни.

Через свою специфічність інформаційне протиборство є невід’ємною складовою сучасних воєн. Його особливістю є те, що воно ведеться постійно, перехід від латентної до відкритої фази інформаційного протиборства здійснюється дуже швидко у зв’язку з величезним арсеналом сил і засобів «подвійного призначення», що наявні в інфосфері тієї або іншої держави і які можуть ними використовуватися для досягнення поставлених цілей. Масштаби інформаційного протиборства настільки грандіозні, що підготовка до нього не може бути спонтанною. Вона повинна мати плановий, систематичний характер, заснований на глибокому знанні законів і закономірностей інформаційного протиборства, принципів його організації.

Мета інформаційного протиборства – забезпечення необхідного рівня власної національної безпеки в усіх сферах суспільного життя і максимальне зниження рівня захищеності національної безпеки конфронтуючої сторони. Досягти цього можна шляхом вирішення низки завдань, основними з яких є ураження об’єктів інформаційного середовища конфронтуючої сторони і захист власної інфосфери, через яку може виявлятися безпосередній і опосеред-

кований вплив на соціум. Вирішення цих завдань здійснюється за допомогою застосування інформаційної зброї.

Інформаційна зброя – це сукупність засобів, призначених для порушення (копіювання, перекручення або знищення) інформаційних ресурсів на стадії їх створення, обробки, поширення і збереження. Характерними рисами інформаційної зброї можна вважати: асиметрію (завдяки якій окремих елемент може виявитися сильнішим за всю систему); мімікрію (відповідно до якої інформаційна зброя повторює за формою типовий елемент певної системи, але має при цьому інший зміст); адаптацію (яка дозволяє змінювати середовище відповідно до вимог змісту, що вводиться). Американці першими оцінили величезну руйнівну силу інформаційної зброї в сучасних умовах. Відомий експерт у галузі ведення інформаційних воєн Ф. Коен підрахував, що 10 хакерів зі 100 тис. дол. можуть протягом декількох тижнів завдати серйозної шкоди американській інформаційній структурі аж до її паралізації. 20 хакерів із 1 млн дол. протягом двох тижнів можуть поставити США на коліна. А 100 хакерів із 30 млн дол. досить для руйнування всієї інформаційної структури США, після чого знадобиться кілька років для проведення комплексу відбудовних робіт.

Можна виділити два основних об'єкти впливу інформаційної зброї. *Перший* – антропогенний (власне людина, її інтелект і масова свідомість соціуму). Реалії сучасного буття свідчать, що вплив безпосередньо на людину дозволяє успішно реалізовувати мету інформаційного протистояння. Як свідчать дослідження, проведені російськими вченими, в умовах повсякденної діяльності військ психічне порушення спостерігається у 4–6% особового складу, при виконанні завдань навчально-бойової діяльності – від 15 до 20%, у ході бою – від 30 до 86% (залежно від інтенсивності, кількості поранених та вбитих [9]); *другий* – техногенний (програмне і власне інформаційне забезпечення; програмно-апаратні і телекомунікаційні засоби, канали зв'язку, що забезпечують циркуляцію інформаційних потоків та інтеграцію систем управління тощо). За оцінкою спеціального представника уряду США Саллі Катрен, найбільш вразливими елементами інфраструктури є телекомунікаційні вузли, центри супутникового зв'язку і канали міжнародного інформаційного обміну [10].

Засоби безпосереднього інформаційного впливу на людину, соціальні групи і соціум у цілому почали розроблятися в рамках концепції «психологічних воєн». Цей термін уперше ввів у науковий обіг у 1920 р. британський історик Дж. Фуллер, який аналізував період Першої світової війни. Саме в цей період почали розроблятися теоретичні основи впливу на психіку людини, масову свідомість і проходили апробацію практичні методики в ході проведення різних «психологічних операцій» (цей термін уперше зафіксований

у 1945 р. в американських планах війни з Японією, його вжив капітан, а згодом контр-адмірал Е. Захаріас).

Сьогодні в багатьох країнах ведуться розробки нових видів інформаційної зброї, яка б безпосередньо впливала на психіку людей, керувала їх поведінкою. Щоправда, за даними зарубіжних джерел, стійких і прогнозованих способів управління колективною поведінкою людей поки що не знайдено. Широкої популярності набув підписаний президентом США в 1953 р. план «Національної психологічної війни», в рамках якого Пентагон і ЦРУ мали реалізувати найсекретнішу програму «Мк-ультра» («надрозумовий контроль»). Про її масштаби можна судити хоча б із того, що до 1978 р. в її реалізацію було залучено 44 університети, 15 коледжів, близько 50 компаній, 10 лікарень тощо. Аналогічні програми були розгорнуті в СРСР, Франції, Японії та інших країнах [11]. Досягнення в цій галузі такі, що можна говорити про певну ефективність «зомбування» (програмування поведінки, діяльності) окремих людей. Зомбування досягається цілим комплексом заходів і засобів, серед них можна назвати хімічні (нейролептики, ліки), обробка населення засобами масової інформації, психотронний вплив. Під психотронним впливом розуміють цілеспрямований вплив електромагнітних полів і хвиль електронних приладів на людину з метою зміни її реакцій на життєві ситуації, які виникають у процесі життєдіяльності. При цьому відбувається порушення морфологічної будови клітин і тканин організму. Комітет екології житла Російської Федерації заявляв, що і в Радянському Союзі була ціла програма, створена спецслужбами під керівництвом колишнього ЦК партії і названа операцією «Зомбі». Як вважають фахівці даного комітету, ця програма передбачала зомбування або психотронну обробку великої кількості людей [12].

Значний інтерес у деяких країнах виявляється до вдосконалення технічних та інших засобів ведення інформаційних і психологічних операцій, таких, наприклад, як голографічне зображення в атмосфері, голосові синтезатори, що дозволяють складати провокаційні повідомлення, передавати їх голосами лідерів різних держав і поширювати через електронні ЗМІ. Закордонні фахівці вважають, що такі засоби фізичного і психологічного впливу на людину при 10% ефективності здатні викликати панічний стан навіть у добре організованому колективі. Сьогодні досить ефективно можуть використовуватися сучасні світові інформаційні мережі, зокрема Internet, де можна створювати власні сайти, на електронних сторінках яких відбивати своє бачення проблем, а також підкидати брехливу інформацію на чужі сторінки.

Поряд із новими видами інформаційної зброї можуть використовуватися і старі, що добре зарекомендували себе, – листівки, інформаційні повідомлення пересувними радіотрансляторами, різними ЗМІ. Наприклад, про викорис-

тання спеціальних боєприпасів, що начиняються листівками-звертаннями, відомо ще з часів світових воєн. Уже в Першу світову війну на супротивника за місяць викидалося понад 5 млн листівок; цей досвід був продовжений і в ході Другої світової війни. Після її закінчення він аж ніяк не був «зданий в архів», а тільки вдосконалювався. За сім років війни у В'єтнамі армією США було скинуто по 1500 листівок на кожного жителя Північного і Південного В'єтнаму, що разом склало майже 50 млрд штук. У ході війни в Перській затоці тільки США скинули 29 млн листівок, фактично по 50–60 екземплярів на кожного іракського солдата, який знаходився в той момент у зоні бойових дій. Вважають, що від 60–80 тис. солдатів здалися в полон саме через проведення даних інформаційних операцій [9, с. 64].

З урахуванням характерних особливостей інформаційної зброї, комплексності застосування її різних видів наслідки її застосування для країн, що стали об'єктами нападу, досить важко пролонгувати, і, хоч на перший погляд не відчутні, вони можуть бути настільки руйнівними, що об'єкт нападу просто перестане існувати. Так, наприклад, низка російських дослідників вважає, що в наш час з боку США стосовно країн, що потенційно можуть виступити всупереч їх гегемоністським пориванням, проводиться так звана консцієнтальна операція. Це узгоджена за цілями, завданнями і часом система інформаційно-пропагандистських і психологічних заходів, проведених із застосуванням засобів масової інформації, культури, мистецтва тощо, зокрема психотропних і психотронних, як правило, протягом тривалого періоду часу за ретельно розробленим сценарієм. Основними об'єктами інформаційних і психологічних операцій є військово-політичне керівництво, окремі соціальні групи і верстви населення, національні меншини, засоби масової інформації, видатні представники наукової інтелігенції, культури, мистецтва, релігії, військова організація країни в цілому. Операція має за мету руйнування свідомості та менталітету народів (націй) і перетворення їх на населення, що не здатне і не бажає відбивати інформаційно-психологічні удари. Основна роль у цій операції надається психологічним методам впливу на підсвідомість особистості через інформаційні керовані системи (Інтернет, шоу-бізнес, театр, кіно, ЗМІ тощо) [13, с. 16]. Тобто якщо спробувати уявити собі у найзагальнішому вигляді механізм впливу інформаційної зброї на людину, соціальну групу і соціум у цілому, то він може виглядати таким чином. Існує певний модус буття суб'єкта соціальної дійсності, що є єдністю усвідомленого і неусвідомленого, слова і справи, теорії і практики. І все різноманіття та особливості духовно-практичної діяльності саме цього суб'єкта можуть стати об'єктом латентної або відкритої (залежно від обставин) інформаційної атаки представниками протидіючої сторони. Завдяки впливу на свідомість і під-

свідомість, деформації смислоутворюючих понять цього суб'єкта, артикуляції, а потім спробі реалізації на практиці нових цінностей, що згодом спробують витіснити старі, буде запущений ентропійний процес, який перетворить на ніщо саме цей суб'єкт (яскравий приклад цьому – доля колишнього СРСР).

Основними видами інформаційної зброї, що впливають на техногенну складову інфосфери, можна вважати: комп'ютерні «віруси» – спеціальні програми, що прикріплюються до програмного забезпечення комп'ютерів, знищують, спотворюють або дезорганізують їх функціонування; вони здатні передаватися по лініях зв'язку, мережах передачі даних, виводити з ладу системи управління тощо; «логічні бомби» – програмні заставні пристрої, які заздалегідь упроваджуються в інформаційно-управлінські центри військової або цивільної інфраструктури, щоб за сигналом або у встановлений час привести їх у дію. Їх відмінність від комп'ютерних «вірусів» полягає в тому, що існує різновид «бомб», які вводяться в мікропроцесори чи мікросхеми пам'яті на рівні кристалів, які не можуть бути виявлені засобами програмної діагностики. У певний час або за зовнішнім сигналом ці «логічні бомби» передаються на твердий диск і починають руйнування програмного забезпечення комп'ютерів у мережах. Інший різновид «логічних бомб» – записана в мікросхемах програма, що зламує захист від несанкціонованого доступу. Вона дає можливість зчитувати інформаційні ресурси супротивника без їх видимого руйнування для отримання розвідувальної інформації. За допомогою такої програми можна цілеспрямовано змінювати інформацію, якою користується супротивник, з метою його дезінформації. Як пише американська преса, ЦРУ розробило і почало здійснювати програму, за якою всі мікросхеми, що можуть бути використані у військовій техніці інших країн і постачаються із США та інших західних країн, повинні зберігати у своїй пам'яті «логічні бомби». Система одержала назву *chipping*. Яскравим свідченням застосування такого виду інформаційної зброї став факт неможливості застосування Іраком проти багатонаціональних сил закуплених у Франції систем ППО. Їхнє програмне забезпечення містило «логічні бомби», які були активізовані з початком бойових дій; засоби придушення інформаційного обміну в телекомунікаційних мережах, фальсифікації інформації в каналах державного і військового управління; засоби нейтралізації тестових програм; різного роду помилки, що вводяться свідомо в програмне забезпечення об'єкта; засоби радіоелектронної боротьби, які містять у собі засоби радіопротидії і радіоперехоплення. У сучасних умовах у засобів радіоелектронної боротьби з'явився новий об'єкт – комп'ютерні мережі і самі комп'ютери. Завдання залишилося старим – постановка перешкод і придушення інформації, що циркулює в мережах. Ситуація дещо ускладнюється використанням оптоволоконних кабелів, якими

циркулюють не потоки електронів, а світлові імпульси. Як пише іноземна преса, уже створено могутні генератори електромагнітного випромінювання, що мають перетворювачі електричних сигналів у світлові. Проходять випробування системи руйнування оптоволоконних кабелів за допомогою лазерів. Універсальність, потайність, багатоваріантність форм програмно-апаратної реалізації, радикальність впливу, достатній вибір часу і місця застосування, нарешті, економічність роблять інформаційну зброю надзвичайно небезпечною: вона легко маскується під засоби захисту, наприклад, інтелектуальної власності; вона дозволяє вести наступальні дії анонімно, без оголошення війни. Так виявляється новий характер війни інформаційної епохи.

Організація і ведення інформаційного протиборства базуються на відповідних законах, закономірностях і принципах. До основних законів інформаційного протиборства можна віднести: закон визначальної ролі його політичних цілей; закони залежності його ходу і результату від економічних, соціально-політичних, науково-технічних і військових можливостей протиборчих сторін. На основі знання законів і закономірностей, а також набуття досвіду в результаті практичної діяльності виробляються принципи ведення інформаційного протиборства, тобто загальні науково обґрунтовані положення, правила, рекомендації щодо його підготовки і ведення, а також керівництва його силами і засобами [14].

Створення керованої, «розумної» зброї веде до того, що і збройна боротьба стає «керованою». Застосування найбільш новітньої зброї, у тому числі з космосу, дає можливість проведення «хірургічно» точних ударів в операції будь-якого масштабу. За таких умов ураження найважливіших об'єктів і цілей досягається гарантовано в лічені хвилини незалежно від їх віддаленості від державного кордону і місця розташування. Таким чином, можна стверджувати, що однією із закономірностей розвитку сучасної військової справи є реалізація на практиці прямої індуктивної схеми *«від керованої зброї до керованої збройної боротьби і до керованої війни»*. Керованість збройної боротьби досягається, окрім застосування «розумної» зброї, цілим комплексом заходів на її підготовчому й основному етапах, насамперед створенням вигідної і контрольованої обстановки, рефлексивним керуванням супротивником тощо. Війни в зоні Перської затоки і в колишній Югославії є провісниками майбутніх «керованих воєн».

Отже, до основних тенденцій сучасної збройної боротьби можна віднести такі: розширення просторового континууму воєнних дій; створення і зростаюче використання інформаційного континууму; зміна логіко-часової побудови збройної боротьби; посилення дедуктивних і ослаблення індуктивних зв'язків і відносин збройної боротьби; організація і ведення збройної боротьби

би в реальному масштабі часу; збільшення розриву в можливостях засобів ураження та захисту. Зміст і джерела цих тенденцій сучасної збройної боротьби подані в табл. 2.

Виявлення характеру війн шостого покоління, тенденцій збройної боротьби, що будуть домінувати в XXI ст., дозволяє визначити сферу їх найбільш імовірного проведення, більш рельєфно уявити можливі бойові дії, представити основні засоби збройної боротьби, що будуть визначати хід і результат майбутніх воєн.

Т а б л и ц я 2

Тенденції сучасної збройної боротьби

Тенденція	Зміст	Джерела
Розширення просторового континууму воєнних дій	Освоєння всіх сфер збройної боротьби, перенесення її переважно в повітряно-космічну сферу	Збільшення дальності і висоти дії зброї. Переваги повітряно-космічної сфери для розвідки та ураження
Створення і зростаюче використання інформаційного континууму	Цілеспрямоване системне використання інформації для підвищення ефективності бойових дій; поява нової – інформаційної складової збройної боротьби (інформаційна боротьба, інформаційно-психологічний вплив, рефлексивне управління)	Перехід від постіндустріальної (енергетичної) цивілізації до інформаційної. Створення «інтелектуальної» зброї (автоматизованих і автоматичних бойових систем і систем забезпечення). Необхідність «інформаційного» узгодження бойових дій, віддалених у часі і просторі. Переваги організації збройної боротьби в реальному масштабі часу
Зміна логіко-часової побудови збройної боротьби	Збільшення тривалості підготовчих і зменшення періоду активних дій	Інформатизація процесів збройної боротьби. Переваги повітряно-космічної сфери. Зміна змісту поняття «перемога»

Закінчення табл. 2

Тенденція	Зміст	Джерела
Посилення дедуктивних і ослаблення індуктивних зв'язків і відносин збройної боротьби	Зміна співвідношення стратегії, оперативного мистецтва і тактики	Використання стратегічних та оперативних засобів для ураження тактичної ланки
Організація і ведення збройної боротьби в реальному масштабі часу	Перехід від управління військами до управління збройною боротьбою (теорія «керованих воєн»)	Автоматизація процесів розвідки, оцінки обстановки, прийняття рішення, наведення і контролю
Збільшення розриву в можливостях засобів ураження та захисту	Випереджальний розвиток засобів і способів ураження порівняно із засобами захисту	Підвищення вражаючої потужності і точності наведення зброї, застосування зброї на нових фізичних принципах дії з повітряно-космічної сфери

Воєнний досвід кінця ХХ – початку ХХІ ст. показує, що нова сфера діяльності людини перетворюється на сферу збройної боротьби за наявності принаймні таких трьох основних передумов: а) стан науки і техніки, економіки і соціальних умов забезпечує створення і підготовку необхідних сил і засобів для всебічного освоєння нової сфери; б) нова сфера забезпечує більш ефективне розв'язання існуючих і якісно нових завдань збройної боротьби; в) наявність достатньої кількості відповідних сил і засобів для розв'язання самостійних стратегічних завдань. Усім цим вимогам поки відповідає лише наземна сфера. Тому сьогодні сферою збройної боротьби є суша, на якій базуються і діють не тільки сухопутні та основна частина військово-повітряних сил, а й частина сил і засобів військово-морського флоту, здатного проводити самостійні операції. Але, як видно з таблиці, у III тисячолітті ймовірною сферою збройної боротьби стає космос, а саме навколоземний космічний простір, розгорнуті в ньому орбітальні, наземні (намісячні) угруповання космічних сил і засобів, що мають військово-політичне значення і дозволяють розв'язувати стратегічні завдання в космосі і з космосу, а у взаємодії з угрупованнями в наземних сферах – завдання збройної боротьби різного розмаху.

Основний удар по супротивнику, нанесення йому істотного збитку в сучасних війнах, очевидно, буде здійснюватися військово-повітряними силами. Про це свідчить, зокрема, досвід бойових дій у Перській затоці, Югославії,

Північному Кавказі, Афганістані, Іраку, Сирії. Так, протягом 78-добової операції НАТО проти Югославії було задіяно до 900 літаків НАТО, які зробили 38 000 вильотів, з них 14 000 – бойових. Як повідомив 22 липня 1999 р. на слуханнях у Конгресі США (в комітеті з розвідки палати представників) перший заступник міністра оборони США Дж. Хамре, у ході операції «Союзницька сила» на Югославію було скинуто близько 24 000 боєприпасів різного типу [15, с. 3]. Саме успіхи військово-повітряної кампанії визначили згоду уряду Слободана Мілошевича піти на умови НАТО.

У майбутніх війнах характер бойових дій у повітрі кардинально зміниться внаслідок більш широкого використання безпілотних літальних апаратів (БЛА) і застосування засобів зниження помітності. Саме ці тенденції відзначалися в опублікованому наприкінці 1996 р. дослідженні «Перспективи нового світу – повітряна і космічна міць XXI століття» науково-консультативного комітету ВПС США (обсяг дослідження становив 2000 сторінок). Широко розглядаються також питання взаємодії з пілотованою авіацією. Передбачається, що атаки БЛА можна буде координувати з діями крилатих ракет «Tomahawk», а вдень використовувати їх у складі першої і другої ударної хвилі. Малопомітні ударні БЛА, що володіють великою тривалістю польоту, можуть стати основним засобом ураження об'єктів у тактичній глибині. Очікується створення нової системи типу «ударний літак – носій БЛА». Така система може являти собою малопомітний літак, що має міжконтинентальну дальність польоту і здатний здійснювати запуск, керування польотом, зворотний прийом, дозаправлення і поповнення озброєнням ескадрильї ударних і допоміжних БЛА. Ударні літаки – носії БЛА (фактично повітряні авіаносці) разом з малопомітними і традиційними літаками-заправниками можуть стати вирішальним засобом швидкого реагування і застосовуватися, наприклад, при виникненні збройних конфліктів на віддалених ТВД для попередження або зриву захоплення території силами супротивника. Ударні літальні носії також можуть використовуватися для завоювання й утримання переваги в повітрі над спірною територією.

У ході проведення сухопутних операцій робиться ставка на засоби збройної боротьби, що працюють на нових фізичних принципах. Значна увага приділяється розробці електромагнітної зброї [16, с. 16]. Не вбиваючи людей, така зброя може порушувати роботу телефонів, радіолокаторів, комп'ютерів, інших засобів зв'язку, наведення, навігації та управління. Передбачається також використовувати «інгібітори згоряння», що зупиняють двигуни машин, а також хімікати, що руйнують шини автомобілів і літаків, якщо їх розпорошувати на дорогах і аеродромах. Акцент робиться на те, щоб за допомогою подібних засобів паралізувати війська, не знищуючи їх.

Експерти (К. Вайнбергер, К. Грей, Дж. Екстрім, Д. Кортрайт, М. О'Хенлон, М. Раймашевські, К. Уолл, Р. Фейрхарст, П. Швейцер та ін. [17–20]) вважають, що ведення бойових дій сухопутними військами буде істотно ускладнюватися наявністю у потенційних супротивників перспективних засобів завдання ударів на велику глибину в усіх сферах (міжконтинентальні малопомітні бомбардувальники, літаки – носії ударних БЛА, кораблі-арсенали, наземні ракетні комплекси великої дальності, трансатмосферні засоби та бойові супутники, оснащені зброєю класу «космос – земля»). Це виразиться в безперервному «виснажливому» впливі на війська під час бойових дій і призведе до зниження їхньої ефективності. Разом з тим застосування нелінійної побудови бойових порядків, їх потайність і мобільність дозволять малим розосередженим підрозділам легко ухилятися від бою, у результаті чого класичні наземні операції стануть більше нагадувати партизанську війну високої інтенсивності.

На думку західних військових аналітиків (С. Бланк, П. Берген, Р. Бетман, Дж. Бурда, Л. Грінтер, М. Макнейлі, Д. Ротенберг, Б. Шнайдер та ін. [17; 18; 21; 22]), перспективним засобом у майбутньому можуть стати автоматизовані ракетні системи, що доставляються повітрям та розгортаються у віддалених районах і істотно доповнюють можливості багатофункціональних високоточних ударних комплексів далекої дії та надзвичайно ускладнюють для супротивника завдання оволодіння територією. Ракети збільшеної дальності, що використовуються в цих системах, будуть одержувати цілевказівки і команди з БЛА або від наземних сил. Ці засоби можуть також надати унікальні можливості для передового розгортання (автономність стосовно баз постачання на ТВД, складність визначення супротивником їхнього місцезнаходження, відсутність обслуговуючого особового складу) і стати істотним доповненням до загальної вогневої сили військ у зонах бойових дій.

Наземні сили майбутнього повинні володіти високою вогневою міццю, оперативною мобільністю і захищеністю. Однією з довгострокових перспективних розробок вважається так званий «екзоскелет» – індивідуальна броньована мобільна система, що включає могутній комплект спорядження (озброєння, сенсорні датчики, системи зв'язку, засоби ведення інформаційної війни) і дозволяє окремому солдату пересуватися на пересіченій місцевості зі швидкістю до 60 км/год. Передбачається, що особовий склад, оснащений такими «екзоскелетами», а також мініатюрними БЛА і помічниками-роботами, буде успішно діяти в складі підрозділів мобільної броньованої піхоти, яка десантується з повітря.

На думку військових аналітиків (М. Бойс, Л. Вайлет, І. Капітанець, Р. Коннор, С. Саркісян, Дж. Толл, Ч. Херн, Ч. Янг [23–25]), характер бойових дій

на морі у XXI ст. значно зміниться. Використання систем наземного і космічного базування дозволить здійснювати контроль за великими морськими районами. Основним засобом завдання ударів по морських цілях стануть БЛА наземного базування і ракети. Вважається, що такі засоби боротьби (розвідувально-ударні супутникові системи, БЛА, мобільні ракетні системи наземного базування) дозволять навіть тим країнам, які американські дослідники відносять до «малих морських держав», контролювати морські простори на значній відстані від своїх берегів. Подібна система оборони, що більшою мірою спирається на наземну інфраструктуру, буде мати більш низький граничний рівень впровадження порівняно з авіаносними з'єднаннями, що дасть можливість деяким країнам «перестрибнути» через «епоху авіаносців» і стати впливовими конкурентами у боротьбі на морі. Узгоджене застосування перспективних «думаючих» мін, датчиків морського базування і малозумливих підводних човнів може значно підвищити ефективність подібної оборонної системи, унаслідок чого бойові дії на морі перемістяться в основному в підводну сферу. Головним засобом забезпечення контролю у підводному просторі і боротьби із сильним супротивником, що володіє сучасною протикорабельною зброєю, залишаться, очевидно, багатоцільові підводні човни. Значення підводної війни може зрости багаторазово, якщо морське дно буде мати особливу економічну цінність, що призведе до необхідності його позиційної оборони. Підводні кораблі-арсенали, озброєні крилатими і балістичними ракетами у звичайному спорядженні (очікується, що спочатку вони будуть виконуватися в надводному варіанті, а потім, у міру розвитку описаних вище протикорабельних засобів, стануть підводними платформами), можуть стати у 2020 р. основними бойовими кораблями флоту. Корабель-арсенал може мати на борту від декількох сотень до тисячі ракет. Передові морські угруповання, що діють розосереджено, будуть також включати кораблі інших класів: підводні носії БЛА; тральщики, що мають на озброєнні автономні підводні апарати – шукачі мін; підводні десантні кораблі; судна постачання і судна-склади. Встановлення повного панування на морі у боротьбі із супротивником, який має могутню оборонну систему, що поєднує в собі елементи наземного, морського і космічного базування, вимагатиме ведення бойових дій у космосі і на суші для досягнення остаточної перемоги.

Досить імовірною сферою збройної боротьби в майбутньому стане космічний простір. Космічна діяльність держави – це свідчення високого рівня науково-технічного прогресу. У наш час космічною діяльністю займаються понад 130 держав, 20 з яких здійснюють запуск власних орбітальних засобів національними або орендованими носіями. Разом з тим космос сьогодні – це

забезпечення високої бойової ефективності більшості засобів збройної боротьби, у тому числі й ВТЗ. Досвід війни в Перській затоці свідчить про високу ефективність застосування космічних засобів у досягненні кінцевого результату. До початку повітряної наступальної операції космічна розвідка (ШСЗ «КН-11», «Lacrosse», «Ferret») забезпечила розкриття об'єктів Іраку, виявлення і визначення місця розташування радіовипромінюючих засобів. Управління авіацією здійснювалося з використанням систем супутникового зв'язку FLTSATCOM (Fleet Satellite Communications System) і космічної навігаційної системи NAVSTAR, що забезпечило високу точність (до 10–15 м) визначення місця розташування літаків-носіїв. Перехоплення іракських балістичних ракет «Ель-Хусейн» стало можливим за рахунок комплексного використання космічної системи раннього виявлення IMEWS, інформація з якої через супутники зв'язку практично в реальному часі доводилася до наземних командних пунктів і вогневих засобів (ЗПК «Patriot»). У ході іншої операції в зоні Перської затоки («Лис пустелі») застосування космічних засобів розвідки сприяло знищенню 85% усіх атакованих об'єктів [3, с. 69]. Отримані на цей час знання щодо навколоземного космосу, накопичений науковий, технічний і технологічний потенціал, достатні для створення і розгортання угруповань бойових космічних засобів, дозволили космічному командуванню США представити в Комітет начальників штабів пропозицію про віднесення навколоземного космосу до окремої військової сфери відповідальності, еквівалентної трьом традиційним сферам – суші, морю та повітрю [26, с. 20]. Сьогодні керівництво США розглядає космічний простір як сферу своїх життєво важливих геополітичних інтересів. Про це свідчить ряд організаційних і науково-технічних заходів: створення Об'єднаного космічного командування, збільшення значної частки витрат на космічні програми в бюджеті міністерства оборони США, реалізація пріоритетних науково-дослідних робіт, орієнтованих на створення у XXI ст. систем космічної зброї.

Основними завданнями бойових космічних засобів при веденні воєнних дій з космосу з метою нанесення втрат супротивнику на континентальних, океанських і морських театрах воєнних дій (ТВД), а також у повітряному просторі, на думку американських фахівців, має бути ураження: наземних угруповань космічних сил і засобів (елементів позиційних районів частин запуску й управління, обробки інформації та інших об'єктів); стаціонарних і мобільних угруповань стратегічних ядерних сил (пускових установок, пунктів управління та інших об'єктів); мобільних угруповань надводних кораблів і підводних човнів; літаків стратегічної авіації на аеродромах і в повітряному просторі; важливих об'єктів стратегічного призначення, живої сили, озброєння та військової техні-

ки, а також виставлення активних перешкод радіоелектронним засобам, глобальний вплив на природне середовище території супротивника.

Окрім того, військові аналітики (Дж. Барнет, К. Грей, Б. Мазанек, Ф. Фінеллі, Дж. Шелдон та ін. [27–29]) вважають, що за допомогою космічних засобів можуть бути вирішені такі завдання, як глобальний і локальний контроль з космосу за станом і динамікою дій угруповань військ (сил флоту) в будь-якому регіоні світу, інформаційний, координатно-метричний та інші види забезпечення їхніх дій; управління ними з єдиного центру, віддаленого на будь-яку відстань від регіону бойових, оперативних або стратегічних дій, при забезпеченні більшої самостійності прийняття рішень усіма ланками органів військового управління. Для завдання ударів з космосу по наземних об'єктах, за прогнозами американського командування, будуть використовуватися: повітряно-космічні літаки, орбітальні платформи, високоенергетичні лазери космічного, повітряного і наземного базування, ядерна зброя третього покоління.

У зарубіжній пресі відзначається, що технічна реалізація програм із створення повітряно-космічних літаків і космічних платформ можлива не раніше першої чверті ХХІ ст. (роботи зі створення таких літаків почалися в 1982 р.). Як зброю на них передбачається використовувати звичайні засоби ураження (бомби в інертному спорядженні, виготовлені з високоміцного матеріалу і такі, що мають теплозахисне покриття, касетні бойові частини або боєголовки). Не виключений варіант оснащення електромагнітною гарматою для боротьби з авіаційними засобами супротивника. Ефективне ураження наземних (морських) об'єктів можливе за допомогою звичайних засобів ураження – бомб. У цілому такі літаки можуть застосовуватися для завдання ударів по об'єктах наземного, морського, повітряного і космічного базування, ведення стратегічної розвідки та здійснення контролю космічного простору.

На думку американських військових фахівців, орбітальні платформи можуть оснащуватися такими ж засобами ураження, як і повітряно-космічні літаки, однак вони навряд чи стануть основними засобами завдання ударів з космосу. Сьогодні у світі активно ведуться роботи щодо розробки лазерної зброї космічного базування.

Висновок. Такою є досить загальна характеристика можливих воєнних дій нового століття. Для України врахування світових тенденцій збройної боротьби має величезне значення, оскільки відставання, яке сьогодні є у сфері забезпечення армії та флоту сучасними зразками озброєння та військової техніки, уже згубно позначилося на рівні національної безпеки країни. В умовах трансформації соціуму, проведення реальних, а не фейкових реформ, у тому

числі й у військовій сфері, необхідно шукати шляхи найбільш ефективного будівництва збройних сил, їх комплектування, постачання сучасного озброєння та бойової техніки. Досвід сучасних воєн свідчить, що їх успішне ведення ґрунтується перш за все на двох складових – сучасній бойовій техніці та професійно підготовленому особовому складі збройних сил. Створення найсучаснішої інформаційної зброї, високоточної зброї з великою дальністю ураження та озброєння, яке використовує інші фізичні принципи ураження живої сили і техніки супротивника, – це генеральна лінія оснащення армії та флоту сучасними засобами збройної боротьби, що вимагає серйозних капіталовкладень у науку й оборонне виробництво. Це завдання буде вирішуватися ще дуже тривалий час. Сьогодні ж забезпечувати обороноздатність країни ми можемо лише за рахунок наявного озброєння та бойової техніки, а також підвищення ефективності їх використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна – Х. : Право, 2015. – 816 с.
2. Требин М. Войны XXI века / Михаил Требин. – М. : АСТ ; Минск : Харвест, 2005. – 608 с.
3. Захаров А. Н. Операция «Лис пустыни»: развитие стратегии и оперативного искусства / А. Н. Захаров // Воен. мысль. – 1999. – № 5. – С. 67–70.
4. Краснов А. Б. Авиация в югославском конфликте / А. Б. Краснов // Воен. мысль. – 1999. – № 5. – С. 71–74.
5. Краснов А. Тактика авиации и высокоточное оружие / А. Краснов // Зарубеж. воен. обозрение. – 1999. – № 7. – С. 25–28.
6. Андреев В. Г. Оружие и война: новые тенденции развития / В. Г. Андреев // Воен. мысль. – 1999. – № 3. – С. 48–54.
7. Стефанович А. В. Проблемы обеспечения безопасности информации в компьютерных системах Вооруженных сил США / А. В. Стефанович // Защита информации. Конфидент. – 1999. – № 4–5. – С. 113–119.
8. Черешкин Д. С. Реалии информационной войны [Електронний ресурс] / Д. С. Черешкин, Г. Л. Смолян, В. Н. Цыгичко. – Режим доступу: www.politic.donetsk.ua/terror/terror016.shtml.
9. Зеленков М. Ю. Морально-психологический фактор и обороноспособность страны / М. Ю. Зеленков // Воен. мысль. – 2000. – № 2. – С. 61–64.
10. Цыгичко В. Н. Защита гражданского общества от информационного оружия в XXI веке [Електронний ресурс] / В. Н. Цыгичко, Д. С. Черешкин, Г. Л. Смолян. – Режим доступу: www.politic.donetsk.ua/terror/terror015.shtml.
11. Мягченков А. Зомби / А. Мягченков // Космич. век. – 2000. – № 2. – С. 22–29.

12. Марков С. Оружие новой эры / С. Марков // Ориентир. – 2000. – № 6. – С. 37–42.
13. Поздняков А. И. Информационная безопасность личности, общества, государства / А. И. Поздняков // Воен. мысль. – 1993. – № 10. – С. 13–18.
14. Требін М. П. Феномен інформаційної війни у світі, що глобалізується / М. П. Требін // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2013. – Вип. 2 (16). – С. 188–198.
15. Александров И. НАТО против Югославии / И. Александров // Зарубеж. воен. обозрение. – 1999. – № 9. – С. 3–8.
16. Гулин В. П. О новой концепции войны / В. П. Гулин // Воен. мысль. – 1997. – № 2. – С. 13–17.
17. Drone wars: transforming conflict, law, and policy / edited by Peter L. Bergen and Daniel Rothenberg. – New York : Cambridge University Press, 2015. – xv, 478 p.
18. Drones and the future of armed conflict: ethical, legal, and strategic implications / David Cortright, Rachel Fairhurst, and Kristen Wall. – Chicago : The University of Chicago Press, 2015. – xi, 295 p.
19. Gray C. H. Peace, war, and computers / Chris Hables Gray. – New York : Routledge, 2005. – xxi, 213 p.
20. O’Hanlon M. E. The future of land warfare / Michael E. O’Hanlon. – Washington, D. C. : Brookings Institution Press, 2015. – 254 p.
21. Battlefield of the Future: 21st Century Warfare Issues / edited by Barry R. Schneider and Lawrence E. Grinter. – Maxwell Air Force Base, Ala. : Air University Press, 1995. – vii, 279 p.
22. McNeilly M. Sun Tzu and the art of modern warfare / Mark McNeilly. – New York : Oxford University Press, 2015. – x, 311 p.
23. Капитанец И. М. Флот в войнах шестого поколения. Взгляды на концептуальные основы развития и применения флота России / И. М. Капитанец. – М. : Вече, 2003. – 480 с.
24. America’s Armed Forces: A Handbook of Current and Future Capabilities / edited by Sam C. Sarkesian and Robert E. Connor, Jr. – Westport, Conn. : Greenwood Press, 1996. – x, 475 p.
25. Hearn C. G. Marines: an illustrated history: the U. S. Marine Corps from 1775 to the twenty-first century / Chester G. Hearn, with contributions by Dick Camp. – Minneapolis, MN : Zenith Press, 2015. – 224 p.
26. Борчев М. А. Околоземный космос как возможная сфера вооруженной борьбы / М. А. Борчев // Воен. мысль. – 1998. – № 3. – С. 17–22.
27. Barnett J. R. Future War: An Assessment of Aerospace Campaigns in 2010 / Jeffery R. Barnett. – Alabama : Air University Press, 1996. – 169 p.
28. Gray C. S. The Future of Strategy / Colin S. Gray. – Cambridge, UK ; Malden, MA : Polity, 2015. – ix, 150 p.
29. Mazanec B. M. The evolution of cyber war: international norms for emerging-technology weapons / Brian M. Mazanec. – Lincoln : Potomac Books, an imprint of the University of Nebraska Press, 2015. – xiv, 329 p.

СОВРЕМЕННЫЙ МИР И ЕГО ВОЙНЫ

Требин М. П.

Ретроспективный взгляд на эволюцию военного искусства показывает, что траектория его развития представляет собой освоение расширяющегося пространства, в котором ведется вооруженная борьба. К основным тенденциям современной вооруженной борьбы можно отнести: расширение пространственного континуума военных действий; создание и растущее использование информационного континуума; изменение логико-временного построения вооруженной борьбы; усиление дедуктивных и ослабление индуктивных связей и отношений вооруженной борьбы; организацию и ведение вооруженной борьбы в реальном масштабе времени; увеличение разрыва в возможностях средств поражения и защиты.

Ключевые слова: война, вооруженная борьба, информационное противоборство, информационное оружие, высокоточное оружие, боевая подготовка.

THE MODERN WORLD AND ITS WAR

Trebin M. P.

Determinant military development of the state is the condition, and improvement of weapons and military equipment. This armed struggle to determine the areas of design, development and manufacture of modern weapons and military equipment that will effectively solve problems that are faced by the armed forces in the course of their functionality. A retrospective look at the evolution of the art of war shows that the trajectory of its development is the development of space expanding, which is the armed struggle, the strategy general battle at one point in the era of the Napoleonic wars and linear strategy in the second half of XIX – early XX century to old operations on the continental theater of operations before and during the Second World War and on to volume (aerospace, ground and air-land-sea) operations at the beginning of the XXI century.

One of the main trends of armed struggle is the growing importance of information continuum. Formed qualitatively new sphere – the information that has significant differences that fundamentally distinguish it from the systems of other components of the environment – is inexhaustible and fullness of information resources, the ability to quickly copy, move in large volumes virtually no loss of speed and at great distances, compact sources and media, instant but bloodless reaction (feedback) information on the areas identified is hard (the sources) and influence others. The feature information confrontation is that it is constantly transition from latent to open confrontation phase information is carried out quickly because of the huge arsenal of capabilities «dual use» of information available in the field of a state, which may them used to achieve their goals.

The main trends of armed struggle are the following: expansion of the space continuum hostilities; creating and growing use of the information continuum; changing logical-time

constructing the armed struggle; strengthening deductive and inductive weakening of connections and relationships armed struggle; organization and conduct of the armed struggle in real time; the growing gap in the capabilities of weapons and defense.

Experience modern wars shows that their successful conduct based primarily on two components – a modern military equipment and professionally trained armed forces. Create advanced information weapons, precision weapons of destruction and long-range weapons, which uses different physical principles engage manpower and equipment of the enemy – a general line of equipping the army and navy with modern means of warfare that requires serious investment in defense science and production.

Key words: *war, armed struggle, confrontation news, information weapons, precision weapons, combat training.*

